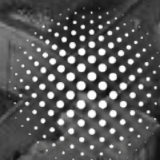

АНАЛИТИКАЛЫК КАТ ИРАК МЕНЕН СИРИЯДАН РЕПАТРИАЦИЯЛАНГАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАРАНДАРЫН РЕАБИЛИТАЦИЯЛОО ЖАНА РЕИНТЕГРАЦИЯЛОО

Сентябрь 2023-ж.

INTERNATIONAL
CONTACT GROUP

Religions for Peace

Contents

Кыскача кириш	3
Негизги маалымат	4
Изилдөөнүн максаты	5
Методология	6
Маалыматтарды көрсөтүү	7
Индивидуалдык өлчөм	8
Институционалдык өлчөм	13
Маданий өлчөм	16
Корутунду	19
Интеркластердик сунуштар	20

Кыскача кириш

Бул аналитикалык катта атайын гуманитардык миссиялардын алкагында Сирия жана Ирактан Кыргыз Республикасына (КР) кайтып келген кыргыз жарандарын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо схемасы көрсөтүлгөн. Сереп Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетинин Сирия Араб Республикасынын лагерлеринде жана түрмөлөрүндө жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандарын мекенине кайтаруу боюнча планын, реабилитациялоо жана реинтеграциялоо боюнча аракеттердин эффективдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча сунуштар менен толуктоо максатында даярдалды. Документ Олбани Ассошиэйтс (Albany Associates), Кыргыз Республикасынын Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясынын алдындагы Диний кырдаалды изилдөө борбору (КР ДИМК алдындагы ДКИБ), “Интерфейт Кансил” коомдук бирикмеси тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде Кыргыз Республикасындагы Эл аралык байланыш (ЭАБ) тобу менен тыгыз кызматташтыкта даярдалды.¹ Мамлекеттик түзүмдөр жана коомдук уюмдар үчүн сунуштар репатриациялоо, реабилитациялоо жана реинтеграциялоо (PPP) боюнча дүйнөлүк практиканын талдоосунун негизинде иштелип чыкты; АКШ Мамлекеттик департаменти каржылаган программалардын алкагында Казакстанда жана Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн PPP болгон муктаждыктарды көз карандысыз баалоо; Аль-Хол жана Аль-Родж лагериндеги потенциалдуу репатрианттардын онлайн-сурамжылоолору, ошондой эле потенциалдуу репатрианттардын туугандары жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын өкүлдөрү менен жарым структуралуу интервьюлар. Негизги сунуштар:

1. PPP процессинин эффективдүүлүгүн (натыйжалуулугун) жогорулатуу максатында Кыргыз Республикасындагы репатрианттарга жардам берүү программаларынын негизин түзө турган өзгөртүү теориясын кабыл алуу зарыл;
2. PPP процессин оптималдаштыруу үчүн ошондой эле “реабилитация” жана “реинтеграция” деген негизги терминдердин концептуалдык башаламандыгын болтурбоо жана бардык катышуучулардын арасында PPP процессин түшүнүүнү камсыз кылуу үчүн бирдиктүү терминологиялык аппаратты иштеп чыгуу зарыл;
3. PPP программаларын ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кластердик мамилеге негизделген координациялык системаны түзүү зарыл, ал муктаждыктарды баалоонун негизинде репатрианттардын керектөөлөрүн чагылдырат жана бул документте кеңири баяндалган;
4. Натыйжалуу координациялоону камсыз кылуу үчүн координациялоочу роль ыйгарыла турган мамлекеттик орган аркылуу байланыш түйүнүн түзүү сунушталат;
5. Координацияны жана маалымат алмашууну оптималдаштыруу максатында репатрианттардын, алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жана башка бардык катышуучулардын Кыргыз Республикасында (КР) PPP боюнча программаларды жана долбоорлорду ишке ашыруу жөнүндө толук кабардар болуусун камсыз кылуу үчүн онлайн-платформа, колдонмо же веб-сайт иштеп чыгуу сунушталат;
6. Туруктуу натыйжаларга жетишүү максатында PPP орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү программаларын кластерлер аралык координациялоонун алкагында ишке ашыруу сунушталат;
7. Кластерлер аралык координациялоо аркылуу репатрианттарды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо тажрыйбасына таянуу менен Кыргыз Республикасынын жетекчилиги Борбордук Азия мамлекеттеринин арасында кызматташуунун жана тажрыйба алмашуунун региондук механизмин түзүүнү демилгелей алат.

1. Олбани Ассошиэйтс (Albany Associates) жана анын өнөктөштөрү тарабынан зордук-зомбулук экстремизмге каршы күрөшүү боюнча Комплекстүү коммуникациялык программанын (Holistic CVE Communications Program) алкагында түзүлгөн Эл аралык байланыш (ЭАБ) тобу Кыргыз Республикасында зордук-зомбулук экстремизминин өсүп бараткан коркунучуна каршы туруу үчүн Бириккен жарандык коомдун жана мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнүн, журналисттердин жана окумуштуулардын коалициясы (байланышы) болуп саналат. Өзүнүн бай тажрыйбасын жана экспорттук потенциалын колдонуп, ЭАБ тобу изилдөө, окутуу жана онлайн жана оффлайн мейкиндигиндеги ар кандай коркунучтар жөнүндө калкты кабардар кылган медиа кампанияларды иштеп чыгат.

Негизги маалымат

Сирия менен Ирактын аймагындагы качкындар лагерлеринде жана пенитенциардык мекемелерде жүргөн Кыргыз Республикасынын (КР) жарандарынын саны жөнүндө расмий статистика жок. Бирок кыргыз бийлигинин республиканын 600гө жакын жарандарын, негизинен аялдар жана балдарды кайтарып келүү ниети бар экени белгилүү.² Эл аралык уюмдардын көптөгөн чакырыктарына жооп кылып, башка мамлекеттер менен катар Кыргыз Республикасы да өз жарандарын мекенине кайтара баштады. Репатриация, реабилитация жана реинтеграция (PPP) процесстерин жөнгө салуу боюнча 2019-жылы бийлик тарабынан түзүлгөн ведомстволор аралык жумушчу топ алектенет. Биринчи гуманитардык “Мээрим” миссиясы 2021-жылы ишке ашып, Ирактан 79 бала кайтарылган. Гуманитардык миссиянын экинчи этабы “Айкөл” деп аталып 2023-жылы ишке ашып, февраль айында Сириянын түндүк жана түндүк-чыгышындагы лагерлерден 18 аял жана 41 бала, августта 31 аял жана 64 бала кайтарылган.³ Бийлик өкүлдөрү репатриация процесси улана турганын бир нече жолу баса белгилешкен.

2. Айдана Абдуваитова, “[Коопсуздук кеңешинин катчысы Сирия менен Ирактан канча киши кайтып келиши керектигин айтты](#)”, Кактус Медиа, 26-апрель, 2023-жыл.
3. АКИpress, “[Сириядан 31 аял жана 64 бала атайын борт менен Кыргызстанга алынып келинди](#)”, 30-август, 2023-жыл.

Изилдөөнүн максаты

Кыргыз Республикасынын жетекчилигинин реабилитациялоо жана репатриациялоо боюнча күч-аракеттерине көмөк көрсөтүү максатында, Олбани Ассошиэйтс (Albany Associates) КР ДИМК алдындагы ДКИБ, “Интерфейт Кансил” жана Кыргыз Республикасындагы Эл аралык байланыш (ЭАБ) тобу менен биргеликте Кыргыз Республикасында жүзөгө ашырылып жаткан PPP программаларын ишке ашыруудагы прогресстин деңгээлин комплекстүү, фактыларга негизделген түшүнүүнү иштеп чыгуу үчүн чакан изилдөө уюштурушту. Бул отчетто изилдөөнүн төмөнкү милдеттери жана ага байланыштуу маселелер каралат:

Изилдөөнүн максаттары	Изилдөөнүн суроолору
1. Реинтеграция жана реабилитация үчүн потенциалдуу репатрианттардын күтүүлөрүн жана муктаждыктарын билүү.	Репатрианттар жана алардын үй-бүлөлөрү PPP камсыз кылууга кандай кызматтар же иш-чаралар жардам берет деп ойлошот?
	Потенциалдуу репатрианттар жана алардын үй-бүлөлөрү PPP ийгиликтүү процессин кантип аныкташат?
	PPP процессинде потенциалдуу репатрианттар жана алардын үй-бүлөлөрү кандай кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүн?
2. Потенциалдуу репатрианттардын Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик органдарга жана мекемелерге ишениминин деңгээлин аныктоо.	Потенциалдуу репатрианттар жана алардын үй-бүлөлөрү PPP процессинде мамлекеттин ролун кандай) көрүшөт (Кыргыз Республикасында)?
	Потенциалдуу репатрианттар мамлекеттик органдардан жана мекемелерден кызмат сурап кайрылышабы? Эмне үчүн ооба / эмне үчүн жок?
	Потенциалдуу репатрианттардын мамлекетке болгон ишеним деңгээлине кандай факторлор же көйгөйлөр таасир этет?
3. Потенциалдуу репатрианттардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн динди экстремизм үчүн колдонууга болгон мамилесин түшүнүү.	Потенциалдуу репатрианттар Сириядагы качкындар лагерлериндеги жашоого салыштырмалуу Кыргыз Республикасындагы жашоосун кандай элестетишет?
	Потенциалдуу репатрианттардын үй-бүлөлөрү Сириядагы лагерлерде болуу тажрыйбасы аларга (репатрианттарга) кандай таасир этти деп ойлошот?

Бул изилдөөнүн методологиясы төмөнкү маалыматтарды чогултуу ыкмаларынан турган көп баскычтуу процесске негизделген:

- потенциалдуу репатрианттарды онлайн сурамжылоо, алардын туугандары жана Кыргыз Республикасындагы PPP процессине тиешеси бар (катышкан) мамлекеттик кызматкерлер менен жарым структураланган интервью менен толукталды;
- Тема боюнча экинчи булактарды карап чыгуу, анын ичинде PPP маселелери боюнча дүйнөлүк тажрыйбада (практикада), Казакстанда жана Кыргыз Республикасында учурдагы (бар болгон) адабияттар жана изилдөөлөр;
- Кыргыз Республикасында зордук-зомбулук экстремизмин алдын алуу жана ага каршы аракеттенүү жана PPP ишке ашыруу маселелери менен алектенген негизги мамлекеттик түзүмдөрдүн өкүлдөрүнүн, ошондой эле бул чөйрөдө мамлекетке көмөк көрсөтүүчү коомдук уюмдардын катышуусу менен фокус-топтордо (ФГД) талкуулоо;

Баштапкы маалыматтар PPP боюнча ишке катышкан Кыргызстандын мамлекеттик кызматкерлери менен 4 жарым структураланган интервью, потенциалдуу репатриант аялдардын туугандары менен 4 жарым структураланган интервью жана Аль-Хол жана Аль-Родж лагерлеринде жашаган 14 репатриант аялдан алынган WhatsApp-сурамжылоосунун маалыматтары аркылуу чогултулду. Интервьюнун жана сурамжылоонун жүрүшүндө чогултулган маалыматтар 1 жана 2-маселелерди чечүүгө мүмкүндүк берди, ал эми 3-маселе Олбани өнөктөштөрү тарабынан жүргүзүлгөн муктаждыктарды баалоонун жана интернет-мейкиндиктин кыргыз сегментиндеги зордук-зомбулук экстремизм баяндарын талдоого арналган мурунку изилдөөнүн жүрүшүндө алынган экинчи даражадагы маалыматтардын негизинде чечилди.⁴ ЭАБ тобу өкүлдөрү менен фокус-топтордо талкуулоо жогоруда аталган изилдөө методдорун колдонуунун натыйжасында алынган маалыматтарды верификациялоого мүмкүндүк берди.

Коопсуздук максатында демографиялык маалыматтар чогултулган эмес жана сурамжылоого жана маектерге катышкандардын бардыгы анонимдүү болгон. WhatsApp-сурамжылоонун анонимдүү жоопторунун үлгүсү (жалпы N=14) стратегиялык пландаштыруу жана саясатты иштеп чыгуу максаттары үчүн өзгөчө көңүл бурууну талап кылган муктаждыктарды аныктоо боюнча маалыматтарды берди. WhatsApp-сурамжылоо-жыйынтыктарын триангуляциялоо максатында (үлгүлүү калктын саны көбүрөөк болгон) – “Төртүнчү жылы ‘Жусан’ операциясы” (Казакстан), “Кыргызстандагы репатриант балдарга психосоциалдык баалоо” (Кыргыз Республикасы), “Балдардын муктаждыктарын түшүнүү” (дүйнөлүк практика) изилдөөлөрдүн маалыматтары каралган.⁵ Маалыматтарды оңдоп-түзөө, респонденттер колдонгон айрым формулировкаларга жана фразеологизмдерге карата гана жол берилген.

4. IDCS-Albany, “TUI программасы: Интернетти террористтик максаттарда колдонуу” 2021-жылдын ноябры, 25 б.

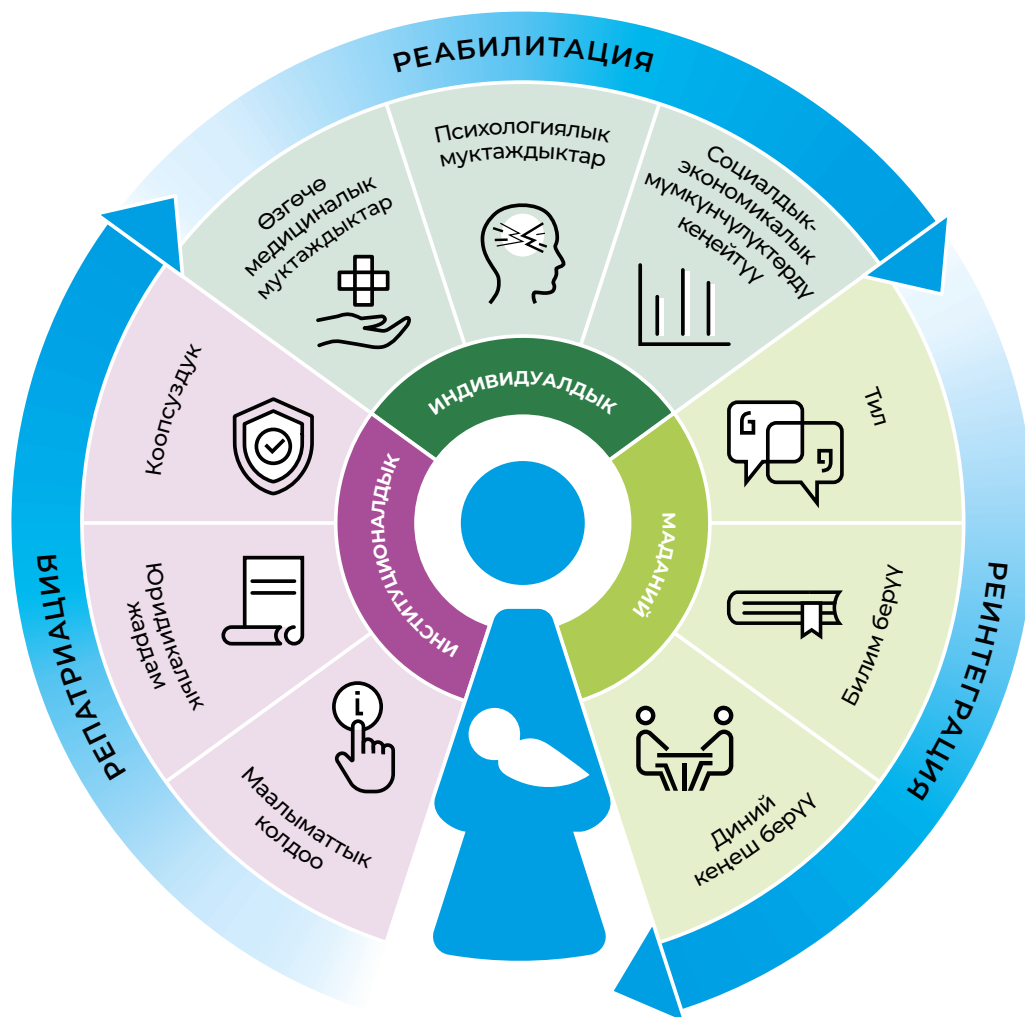
5. Гульназ Раздыкова, Ноа Такер ж.б., “Төртүнчү жылы ‘Жусан’ операциясы: учурдагы жана келечектеги муктаждыктарды түшүнүү жана канааттандыруу”, (жарыяланбаган кол жазма); Закари Брамбхатт, “Кыргыз Республикасына кайтып келген балдарды психосоциалдык баалоо”, (жарыяланбаган кол жазма); Банн Мэри, Энрика Кристофер ж.б. “Зордук-зомбулук экстремизм шарттарынан кайтып келген аялдар менен балдарды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо: программаларды жана саясатты иштеп чыгууда маалымат берүү үчүн кыскача сереп”. Терроризм жана саясий зомбулук (2023); Эллис Б. Хайди, Эмма Картели ж.б. “ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу түшүнүү: практика үчүн кесепеттери”. Чайлд Абыюз & Наглект 109 (2020).

Маалыматтарды көрсөтүү

Интервьюда жана сурамжылоодо алынган сапаттык маалыматтарды тематикалык талдоо БУУ татаал гуманитардык кырдаалдарга болгон мамилесин чагылдырган үч кластердин алкагында кайталануучу 9 теманы аныктоого мүмкүндүк берди. Үч өлчөм/кластерлер аныкталды:

1. Индивидуалдык
2. Институционалдык
3. Маданий

Институционалдык өлчөм бул кластерде сунушталган иш-чараларды жана сунуштарды ишке ашырууга жөндөмдүү КР жетекчилиги үчүн эң актуалдуу (1-схеманы караңыз). Маданий өлчөм мамлекеттик органдар, жарандык коом, ЖМК, академиялык чөйрө жана эл аралык уюмдар менен биргеликте жүзөгө ашырыла турган бир катар иш-чараларды камтыйт. Индивидуалдык өлчөм, өз кезегинде, жарандык коом тарабынан эң натыйжалуу чечиле турган көйгөйлөрдү аныктайт. Ар бир кластер Кыргыз Республикасындагы реабилитация жана реинтеграцияга байланыштуу потенциалдуу репатрианттардын муктаждыктарын, кыйынчылыктарын жана күтүүлөрүн тереңирээк түшүнүү үчүн индивидуалдык өлчөмдөн баштап деталдуу түрдө талкууланат.

1-Диаграмма: Өлчөөлөрдүн (кластерлердин) жана кластерлердин алдындагынын визуалдык чагылдырылышы

Индивидуалдык өлчөм

ӨЗГӨЧӨ МЕДИЦИНАЛЫК МУКТАЖДЫКТАР

Репатриант аялдардын жана балдардын ден-соолугуна байланыштуу медициналык жардамга болгон муктаждыктар бардык респонденттер тарабынан жогору жана артыкчылыктуу деп табылды. Саналган муктаждыктардын арасында гинеколог, кардиолог, офтальмолог кызматтарын жана эки респондент бөйрөк көйгөйлөрүн өзгөчө белгилешкен. Сурамжылоого катышкан респонденттердин өзгөчө жогорку үлүшү (50%) стоматологиялык жардам абдан керектигин билдиришкен деп аташкан. Бир гана респондент балдары үчүн эмдөө (такталбаган) зарыл экенин айтышса, башкалары ден-соолукка байланыштуу олуттуу кооптонууларды белгилешти.

Биринчиден, менин улуу кызым катуу ооруп жатат – ал гепатит Б, бөйрөк жана ичеги оорулары менен ооруйт. Ал шашылыш дарыланууга жана, балким, операцияга муктаж.

—Потенциалдуу репатриант, 2-респондент

Дүйнөлүк практикада репатрианттарды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо боюнча адабияттарды карап чыгуу, үзгүлтүксүз медициналык кызматтар репатрианттарга сунушталган жардамдын экинчи кеңири тараган түрү болуп саналат, анын ичинде алгачкы медициналык жардам, үзгүлтүксүз текшерүүлөр жана орто жана узак мөөнөттүү медициналык жардам камтылган.⁶

1-сунуш:

Сирия Араб Республикасынын лагерлеринде жана түрмөлөрүндө жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандарын репатриациялоо боюнча иш-чаралардын планында мекенине кайтып келгенден кийин дароо зарыл болгон медициналык кызматтарды көрсөтүү каралган. Бирок, мындай медициналык жардам узак мөөнөттүү келечекте, айрыкча майыптыгы же олуттуу медициналык көйгөйлөрү бар репатрианттар үчүн жеткиликтүү болобу, белгисиз бойдон калууда. Мындай учурларда жетиштүү узак мөөнөттүү медициналык тейлөөнү камсыз кылуу үчүн Улуттук Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдору сыяктуу мамлекеттик эмес уюмдар медициналык жардам жана камсыздандыруу боюнча көмөктөшө алышат.

6. Бан Мэри, Энрика Кристофер ж.б. "Зордук-зомбулук экстремизм шарттарынан кайтып келген аялдар менен балдарды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо: программаны жана саясатты иштеп чыгууда маалымат берүү үчүн кыскача сереп". Терроризм жана саясий зомбулук (2023), 14-бет.

ПСИХОЛОГИЯЛЫК МУКТАЖДЫКТАР

Психологиялык муктаждыктар да басымдуу болуп, муну өзгөчө сурамжылоого катышкан потенциалдуу репатрианттардын төрт туугандын үчөө билдирди. Алардын экөө балдарынын “психикасы бузулган”деп айтышкан. WhatsApp-сурамжылоодо 14 респонденттин ичинен 5и “психологдор” же “психиатрлар” менен байланышуу зарылдыгын ачык айтышкан.

[М]енин жети жаштагы [неберем] азыркыга чейин түнкүсүн жалаякта (подгузник) уктайт. Сиз бул балдардын бала кездеги энурезден (заараны кармай албоо) жапа чегип жатканын түшүнөсүз. Бул психологиялык травма алардын жарылуудан кийин пайда болгон коркуу сезимине байланыштуу окшойт. Экинчиден, кыздардын бардык төрөтү үйдө болгон; ошондуктан алар гинекологиялык көйгөйлөрдөн жапа чегишет. Ошондуктан, биринчи кезекте, таза медициналык жардам болушу керек... Өспүрүмдөр менен иштөө кыйыныраак, алар менен сөзсүз иштөө керек.

—Тууган, 4-респондент

Америкалык психологдор Эллис Б.Хайди, Эмма Кардели ж.б. жүргүзгөн дүйнөлүк практикада “Балдардын муктаждыктарын түшүнүү” изилдөөсүнүн маалыматтарына ылайык, мекенине кайтарылган балдардын 61% клиникалык психологиялык бузулуунун белгилерин көрсөтүшөт.⁷ “Кыргызстандагы репатриант балдарды психосоциалдык баалоо” изилдөөсүнүн жүрүшүндө 2021-жылдын февралында кайтып келген 79 баланын ичинен 40 бала тынчсыздануу, бузулуу жана жүрүм-турум көйгөйлөрү боюнча тастыкталган стандартташтырылган текшерүүлөр колдонулган. Бир жылдан ашык убакыт өткөндөн кийин, бир нече эл аралык уюмдар сунуштаган психосоциалдык колдоого карабастан, 40 баланын ичинен 16 балада дагы эле олуттуу психологиялык бузулуулар, 8 балада клиникалык тынчсыздануу оорулары, травмадан кийинки стресстин бузулушу сыяктуу жана 5 балада алардын мектептеги жана үйдөгү жашоосуна таасир этүүчү эмоционалдык жана жүрүм – турум көйгөйлөрү болгон. Бул көрсөткүчтөр кошумча жана узак мөөнөттүү колдоонун зарылдыгын көрсөтүп турат.⁸

7. Эллис Б. Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”. Чайлд Абыюз & Наглект 109 (2020), 3-бет.

8. Закари Брамбхатт, “Кыргыз Республикасына кайтып келген балдарды психосоциалдык баалоо”, 2-бет.

Эл аралык тажрыйба көрсөткөндөй, балдарды реабилитациялоодо энелер чечүүчү ролду ойнойт.⁹ Ошол эле учурда, көптөгөн репатриант аялдар өздөрүн “жаман ата-эне” деп эсептегендиктен уялуу сезими менен күрөшүшөт.¹⁰ Кээ бир репатрианттар узак убакыт бою травмадан кийинки бузулуунун клиникалык белгилерин көрсөтүшөт. Мисалы, Казакстандагы “Жусан” реабилитациялык программасынын алкагында аялдардын 51,3% үч жыл же андан көп реабилитациядан кийин олуттуу психологиялык жактан жабыркагандыгын билдиришкен эмес. Бирок белгилей кетүүчү нерсе, Казакстанда бойго жеткен аял-респонденттер жарымынан бир аз азыраак бөлүгү олуттуу психологиялык бузулууларды башынан өткөрүшкөн жана ар бир алтынчы бойго жеткен репатрианттын оорулары клиникалык диагнозго ылайыктуу деңгээлде болгон. Өз жарандарын кайтарып алган башка Борбордук Азия мамлекеттеринин отчеттору көрсөткөндөй, кайтып келген аялдар менен балдардын көпчүлүгү физикалык жана сексуалдык зордук-зомбулукту башынан өткөрүшкөн жана/же түздөн-түз күбө болушкан, ошондой эле согуш талааларында жана качкындар лагерлеринде узак убакыт бою катуу өнөкөт травматикалык стрессти башынан өткөрүшкөн.¹¹

2-сунуш:

Психологиялык травма адамдын жашоосунун бардык аспектилерине таасирин тийгизип, реинтеграцияга, өзүн-өзү камсыздоого жана просоциалдык мамилелерди түзүүгө олуттуу тоскоол болот. Жарандарды мекенине кайтарган мамлекеттердин тажрыйбасы көрсөткөндөй, айыккыстравма–башка өлчөмдөргө/кластерлерге канааттандырылбаган муктаждыктар менен катар – репатрианттарды Сирия жана Иракка мобилизациялоого өбөлгө түзгөн экстремисттик түзүмдөргө көбүрөөк аялуу кылышы мүмкүн. Травма-бул психикалык саламаттыкты сактоо адистеринин жардамын гана эмес, реабилитациялык процесстин бардык катышуучулары тарабынан түшүнүүнү талап кылган татаал маселе. Дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндөгү изилдөөлөр көрсөткөндөй, энелер балдарды эффективдүү реабилитациялоодо негизги ролду ойношот.¹² Бул энелеринен бөлүнгөн балдарды кайрадан бириктирүүнүн маанилүүлүгүн баса белгилейт. Мындан тышкары, бул балдарга жооптуу аялдар психологиялык колдоонун негизги алуучулары болушу керек. Кыргызстандагы PPP программасынын ресурстарынын чектелгендигин эске алуу менен, туруктуу реабилитациялык колдоону камсыз кылуу үчүн репатрианттардын туугандарына атайын психологиялык даярдык көрүү жана эксперттер менен атайын ишеним телефондорун түзүү сунушталат. Башкача айтканда), 3-5 жыл ичинде психологиялык жактан жабыркаган балдар, энелер жана туугандары үчүн түзөтүү-реабилитациялоо программасын иштеп чыгуу талап кылынат.

9. Эллис Б. Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”, 4-бет.

10. Ошол эле жерде, 5-бет.

11. Гүлназ Раздыкова, Ноа Такер ж.б. “Төртүнчү жылы ‘Жусан’ операциясы: учурдагы жана келечектеги муктаждыктарды түшүнүү жана канааттандыруу”. Жарыяланбаган кол жазма, 7-бет.

12. Эллис Б. Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”, 4-бет.

СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК УКУКТАРДЫ ЖАНА МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРДҮ КЕҢЕЙТҮҮ

Репатрианттардын социалдык-экономикалык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү алардын ийгиликтүү реинтеграциясынын негизги фактору болуп саналат, анткени финансылык кыйынчылыктар жана экономикалык изоляция мамлекеттик жана мамлекеттик эмес түзүмдөрдүн аракеттерине олуттуу зыян келтириши мүмкүн. Эл аралык практиканы чагылдырган “Балдардын муктаждыктарын түшүнүү” изилдөөсү аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдө жашаган репатриант балдар психологиялык реабилитациялоонун кыйынчылыктарына дуушар болушу мүмкүн экенин эскертет, анткени жакырчылык алардын ИШИМ шартында ресурстардан ажыратуу тажрыйбасы менен байланыштуу болушу мүмкүн. Аналогдук тыянактар “Кыргызстандагы репатриант балдарды психосоциалдык баалоо” отчетунда жасалган, анда реинтеграцияны жана реабилитацияны баалоонун эң начар психологиялык көрсөткүчтөрү жана кирешеси кыйла төмөн үй-бүлөлөрдүн ортосундагы статистикалык маанилүү байланыш табылган.¹³ Натыйжалуу социалдык-экономикалык мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү ресурстарды, убакытты, түздөн-түз жардамды, жумушка орноштурууну жана кесиптик даярдыкты талап кылат.

Сурамжылоого катышкан мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнүн бири репатрианттарга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө даректүү финансылык жардам көрсөтүүдө колдонула турган мыйзамдык базанын жоктугу тууралуу айтып берди:

Зарыл болгон учурда, биз учурдагы мыйзамдарга жана эрежелерге ылайык жардам көрсөтөбүз. Бул репатрианттар үчүн атайын программалар жок. Биздин мыйзамда репатриацияланган бала же репатриацияланган жаран сыяктуу категория жок. Ошондуктан, алар үчүн атайын программа иштелип чыккан эмес. Өлкөнүн бардык тургундарына тиешелүү жалпы мыйзам аларга да колдонулат.

—Мамлекеттик өкүл, 3-респондент

Азыркы учурда Кыргыз Республикасында репатрианттарды реабилитациялоого жана реинтеграциялоого жардам көрсөтүү боюнча чаралар турмуштук оор кырдаалда турган балдар жана үй-бүлөлөр жөнүндө ченемдик-укуктук актылардын негизинде жүзөгө ашырылып жаткандыгын белгилей кетүү керек, алар репатрианттардын абалынын өзгөчөлүгүн дайыма эле толук өлчөмдө эске ала алышпайт.

Репатрианттар эки ата-эне кайтып келген балдарына жана неберелерине, өзгөчө, кийим-кече сыяктуу негизги буюмдарды сатып алууда колдо көрсөтө тургандыгын жана мүмкүнчүлүгү бар экендиктерин билдиришти. Үч ата-эне кыздары жана неберелери үчүн социалдык колдоо керектигин билдиришти. Сурамжылоого катышкан респонденттердин (потенциалдуу репатрианттар) 14 ичинен 4ү турак жайды муктаждык катары белгилесе, 2 социалдык камсыздандырууга же коргоого муктаж экенин көрсөткөн.

Бул жакта эч кимиси жокторунун турак-жай боюнча көйгөйлөрү болушу мүмкүн.

—Тууган, 4-респондент

13. Закари Брамбхатт, “Кыргыз Республикасына кайтып келген балдарды психосоциалдык баалоо”, 3-бет.

Ата–энелердин бири тигүүчү машинаны алууга жардам берүү керектигин, экинчиси кызынын белгилүү бир кесипке ээ болууга кызыктар экенин белгиледи. Бир гана ата-эне жумушка орношуу муктаждыктарын кеңири талкуулаганы менен (жана калган экөө бул теманы үстүртөдөн айтып өтүштү), сурамжылоого катышкан 14 потенциалдуу репатрианттардын 9у өздөрүн же балдарын биринчи жардам көрсөтүү, фармацевтика, медайымдык же саламаттыкты сактоо тармактарында окутууга кызыкдар экенин билдиришти.

Кыздар үчүн курстарды уюштурса жакшы болмок; мисалы, менин келиним бул жерде чачтарач-стилист, өз ишинин чебери болгон. Алар үчүн жөндөмүн жогорулатуу курстарын уюштуруу абдан жакшы болмок.

—Тууган, 4-респондент

3-сунуш:

Потенциалдуу репатрианттардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн арасында мекенине кайтып келгенде да даректүү гуманитардык жардамга суроо-талап чоң. Бирок терроризмге каршы күрөшүү боюнча эл аралык нормаларга ылайык түздөн-түз гуманитардык жардам көрсөтүүнү кылдаттык менен кароону талап кылат. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, БУУ Коопсуздук Кеңешинин терроризмди каржылоого каршы күрөшүү боюнча 1267 (1999), 1390 (2002) жана 1455 (2003) резолюцияларын өтө кеңири чечмелөө буга чейин айрым адамдардын жана ӨЭУ санкцияларга кабылышына алып келген.¹⁴ Ушуга байланыштуу гуманитардык жардамды, өзгөчө финансылык жардамды кадыр-барктуу эл аралык уюмдар же Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай улуттук коомдору аркылуу жөнөтүү максатка ылайыктуу болуп саналат. Мындай мамиле Кыргыз Республикасында PPP шарттарында мүмкүн болуучу кыйынчылыктардан качууга жардам берет.

14. БУУ Коопсуздук Кеңешинин санкциялык тизмесине ИШИМ (ДАЕШ) жана “Аль-Каиданын” мүчөлүгү, колдоосу же каржылоосу боюнча айыпталган адамдар, топтор, ишканалар жана уюмдар кирет. Чектөөлөрдүн натыйжасында бул тизмедеги адамдар санкциялар салынган учурда, алар турган өлкөнүн чегинен тышкары жерлерде эркин жүрө алышпайт жана өздөрүнүн банктык эсептерин пайдалана алышпайт.

МААЛЫМАТТЫК КОЛДОО

Репатрианттар боюнча PPP дүйнөлүк практикасын карап чыгуу “реабилитация” жана “реинтеграция” аныктамалары көбүнчө концептуалдык¹⁵ жактан кесилишип, ар кандай айкалыштарда жана ырааттуулукта колдонулгандыгын көрсөтөт.¹⁶ Мындай терминологиялык белгисиздик процесстин бардык катышуучуларын чаташтырышы мүмкүн.

Коопсуздук маселелерине тиешелүү гуманитардык миссиялардын өзгөчөлүгүнө байланыштуу сурамжыланган репатрианттардын ата-энелеринин дээрлик эч кимиси Кыргыз Республикасы репатрианттарга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө сунуш кылган репатриация процесстери жана жол-жоболору жөнүндө билерин билдиришкен эмес. Ушуга байланыштуу, PPP процессинин бардык нюанстарын түшүнбөгөндүк пайда болду: ата-энелерден бири бул жөнүндө эч нерсе билбестигин, экинчиси ага бойго жеткен балдары “[кайтып келгенде] дароо соттолот” деп айтышканын, үчүнчүсү мамлекеттин мекенине кайтаруу ниетин жөнүндө биле тургандыгын, бирок башка эч нерсе билбегендигин билдиришти. Сурамжылоого катышкан ата-энелердин бири гана бул процессте башкаларына салыштырмалуу жакшы маалыматка ээ жана процеске ишеним көрсөткөн болуп чыкты:

Мен реабилитациялык борбор даяр экенин, [мамлекет] [кандайдыр бир каржылоону] бөлүнгөнүн билем, биз өзүбүз Фонддун төрагасы [анонимдүү] менен азык-түлүк алып келдик. Мен социалдык жардам жана дары-дармектер боюнча [анонимдүү] кайрылдым... биз Омбудсмендин кабыл алуусунда болчубуз жана ал аларды бул жакка алып келээри менен биз аларга барып, биздин атыбыздан жардам бере алаарыбызды билдирди.

—Тууган, 4-респондент

Жалпысынан, сурамжылоого катышкан 14 респонденттин 12и (потенциалдуу репатрианттар) кайтып келүү процесстери жана жол-жоболору жөнүндө кабардар болушканын айтышты, бирок алар алган маалыматтын тактыгы белгисиз жана маалымат алуу жолдору ар башка болгон. 14 респонденттин ичинен 8и мындай маалыматты тууганынан же досунан алышкан; эки респондент интернет аркылуу (өз алдынча жана “кошунасы” аркылуу); бирөө ЮНИСЕФ өкүлү аркылуу жана дагы бир респондент Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдары тарабынан маалымдалганын билдирген.

4-сунуш:

PPP процессинин айрым кадамдары кандайдыр бир деңгээлде жашырылышы керек экени айдан ачык, бирок бул процессти репатрианттардын өздөрү жана алардын туугандары, айрыкча репатриациядан кийин так түшүнүү өтө маанилүү. Бул демилгени колдоо үчүн онлайн платформаны түзүү керек. Мындай платформа жарандар, жалпы маалыматтардан, өзгөрүүлөрдүн аныктамаларынан жана теорияларынан тышкары кошумча суроолор менен кайрыла турган атайын “ишеним телефонун” камтышы мүмкүн. Онлайн платформа ошондой эле эл аралык коомчулукка жана PPP процессине көмөктөшүп жаткан коомдук уюмдарга маалыматтарды жана жаңыртууларды бере алат.

15. Бан Мэри, Энрика Кристофер ж.б. “Зордук-зомбулук экстремизм контекстинен кайтып келген аялдар менен балдарды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо: программаларды жана саясатты иштеп чыгууда маалымат берүү үчүн тез сереп”, 10-бет.

16. Эллис, Б. Хайди ж.б. “Зордук-зомбулук экстремизм контекстинен кайтып келген аялдарды жана балдарды колдоо: 5R түзүмдүн сунушу. Терроризм жана саясий зомбулук (2023), 31-бет.

ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ

Респонденттер документтерге, өзгөчө жеке идентификацияга байланыштуу кошумча тынчсызданууларын билдиришти. Сурамжылоого катышкан бардык үй-бүлө мүчөлөрү документтерди алууда потенциалдуу репатрианттарга юридикалык жардам көрсөтүү зарылдыгын белгилешти. Бул расмий документтерде репатриант балдардын туулган жерин көрсөтүү дилемманы жаратат.

Бир гана сурагым келгени Сирияда төрөлгөн бул балдар документтерин ала алабы? Мен бул суроону бардык жерде, ар дайым берем. Мектепке бара турган бул балдарга мамлекет эми бардык керектүү документтерди, паспорт жана туулгандыгы тууралуу күбөлүк берет. Ал эми туулгандыгы тууралуу күбөлүктө Сирия туулган жери катары көрсөтүлөт. Жалпысынан алганда, бул өтө татаал суроо. Баары аларды сөөмөйү менен көрсөтүшөт. Ошо сыяктуу эле, мектеп муну жашырбайт, бул балдар Сирияда төрөлгөн, алар ошол жерден деп айтышат. Алар [ошол стигма менен] кантип чоңоюшат? Бул чоң көйгөй... Мен өкмөт бул маселени чечүүгө жардам берип, туулган жерин Кыргызстан деп көрсөтсө дейм, анткени алардын ата – энелери Кыргызстандын жарандары; [бул адамдар] Кыргызстандын жарандыгынан баш тартышкан эмес, [дээрлик ар бир учурда] болгону алардын паспортторун алып коюшкан [Сирияга келгенде].

—Тууган, 2-респондент

Сурамжылоого катышкан 14 респонденттин ичинен 2 (потенциалдуу репатрианттар) бул маселе боюнча тынчсызданууларын билдиришти, респонденттердин бири төмөндөгүдөй белгилеп өттү:

Туулган жери Сирия катары көрсөтүлбөшү керек. Бул кийинчерээк алар үчүн чоң көйгөй болуп калат деп корком.

—Потенциалдуу репатриант, 2-респондент

Казакстандагы “Жусан” программасынан алынган сабактар аталык, көп аялдуу нике, ата-энелик укуктар, ата-энеси камакта жаткан жетимдердин же балдардын мыйзамдуу камкордукка алуу, ошондой эле Сирияда каза болгон эркектердин өлүмү тууралуу күбөлүктөр сыяктуу юридикалык маселелердин келип чыгышы мүмкүн экенин көрсөтүп турат.

5-сунуш:

Казакстан менен Өзбекстандын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо жаатындагы ийгиликтүү тажрыйбасына таянып, КР жетекчилиги өзүнүн PPP боюнча Планына потенциалдуу репатрианттарга негизги документтерди берүү боюнча чараларын кылдаттык менен киргизген. Бирок, убакыттын өтүшү менен, реинтеграцияланганда, бул репатрианттар социалдык колдоого укуктуулугун аныктоо үчүн кошумча юридикалык колдоого муктаж болушу мүмкүн. Мындан тышкары, үй-бүлөлүк абалы жана ата-энелик укуктары боюнча түшүнүксүздүк коомдо стигмага алып келиши мүмкүн, бул алардын ийгиликтүү реабилитациясына жана реинтеграциясына тоскоол болушу мүмкүн. Демек, репатрианттарга жана алардын үй-бүлөлөрүнө узак мөөнөттүү келечекте туруктуу юридикалык колдоо көрсөтүү өтө маанилүү.

КООПСУЗДУК

Алынган маалыматтарда коопсуздукка байланыштуу эки негизги көйгөйдү аныктады. Бардык ата-энелер башка адамдардын кыздарына карата агрессиясын белгилешти. Ата-энелердин бири маалымат каражаттары бул коркунуч сезимин күчөтүшү мүмкүн деп өзгөчө тынчсызданган. Экөө кыздарынын абалынан уялышып же ыңгайсызданып, иштин чыныгы абалын жашырышкан.

Туугандар бул жөнүндө такыр билишпейт. Мен баарына ал Түркияга кеткен деп айтам. Эгер базардагы тааныштардан бирөө сураса, мен ал күйөөсү менен Тажикстанда деп айтам. Дагы эмне деп айта алам? Ооба, баары эле түшүнө бербейт.

—Тууган, 1-респондент

Потенциалдуу репатрианттар өздөрүнүн анонимдүүлүгүнө жана балдарынын жана өздөрүнүн коопсуздугуна тынчсызданышкан:

Кайтып келгенде биздин маалыматтар ММК түшпөсө экен деп тилейм. Кийинчерээк балдарыбызга жана бизге терс мамиле болбошу үчүн сүрөттөр да, видеолор да жүрбөсүн.”

—Потенциалдуу репатриант, 2-респондент

“Ойлон. Сак бол!”¹⁷ медиа компаниянын баалоо маалыматтары ошондой эле Сирия менен Ирактан кайтып келгендерге карата терс мамилени билдирген белгилүү бир сандагы комментарийлер катталган.¹⁸ “Балдардын муктаждыктарын түшүнүү” отчетунда коомдогу мындай терс маанай репатрианттардын бөтөн болуу жана таарыныч сезимдерин күчөтүшү мүмкүн экени баса белгиленет.¹⁹ Кыргыз Республикасы “журналисттер үчүн тренингдерди жана семинарларды”²⁰ уюштуруу аркылуу “жергиликтүү жамааттардын деңгээлинде репатрианттардын стигматизациялоону азайтуу” боюнча айрым чараларды көрө баштаганы менен, алар репатрианттарга карата маалыматтык коштоону камсыз кылуудагы чыңалууну жое алышпайт.

6-сунуш:

Респонденттер, зордук-зомбулук экстремисттер же терс сезимдери күчтүү жеке адамдар тарабынан репатрианттардын коопсуздугуна коркунучтуудурушумүмкүн деп тынчсызданышкан. Бул тобокелдиктер социалдык кысым, басмырлоо, ал тургай физикалык зомбулук түрүндө да көрүнүшү мүмкүн. Айрыкча айыл жеринде жашаган репатрианттардын коопсуздугун жана ийгиликтүү реинтеграцияланышын камсыз кылуу үчүн мамлекет жагымдуу чөйрөнү түзүү, репатрианттарды стигматизациялоону азайтуу жана коомчулукта боорукердик, сабырдуулук жана жагымдуу мамилелерди калыптандыруу үчүн түшүндүрүү иштерин жүргүзүүсү зарыл).

17. “Ойлон. Сак бол!” - бул туугандары экстремисттик актерлордун тузагына түшүп, аларды Сирия менен Иракка азгырган адамдардын чыныгы окуяларына негизделген медиа кампания. Кампания экстремисттер колдонгон жалдоо ыкмаларын камтыйт жана адамдарды онлайн жалдоо коркунучу жөнүндө эскертет. Медиа кампания тууралуу кошумча маалыматты төмөнкү сайттан алууга болот: <https://think-be-alert.kg/>

18. КР ДИМК ДКИБ-МКС-РЭОК Коммуникейшн. “ПМП Трекер Кыргызстана”, 19-декабрь 2022 г. [SCRA борбору-IFC-РЕОС байланыш. “Кыргызстандын ПМП Трекери”]

19. Эллис Б. Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”, б. 6.

20. Чолпон Орозобекова ж. б. “Сирия жана Ирактан келген аялдар менен балдарды репатриациялоо, реабилитациялоо жана реинтеграциялоо”, Булан тынчтык инновация институту, июнь 2021-ж.

ТИЛ

Сурамжыланган 14 адамдын 2 (потенциалдуу репатрианттар) чет тилдерди үйрөнүүнү каалагандыгын билдиришти. Ата-энелердин бири тил көйгөйүн да айтып, көптөгөн балдар араб жана башка тилдерде сүйлөп, бирок кыргыз тилинде көйгөйлөргө туш болушу мүмкүн экенин белгиледи.

Аларга мени менен биздин тилде сүйлөшүү кыйын, бирок аракет кылышат. Менин оюмча, аларда кыргыз тилинде көйгөйлөр болушу мүмкүн.

—Тууган, 1-респондент

“Балдардын муктаждыктарын түшүнүү” отчетунда тил мектепте ийгиликтүү интеграцияга тоскоолдук жаратышы мүмкүн экендигин, анткени кайтып келгендер сынга алынып, шылдыңга алынышы мүмкүн экендиги билдирилет.²¹ Өз курагындагы балдардан талап кылынган тил көндүмдөрүнүн жана билимдердин жоктугу социалдык (жана андан кийин экономикалык) обочолонууга алып келиши мүмкүн.

7-сунуш:

Тил жана билим – медициналык жардам көрсөтүүдөн психологиялык консультацияга чейин, коомго реинтеграциялоого чейин PPP процессинде маанилүү ролду ойнойт. Айрыкча, кээ бир репатриант балдардын туугандары, кошуналары жана теңтуштары менен эркин сүйлөшө албагандыгы алардын бөтөнчөлүк сезимин күчөтүшү мүмкүн. Интеграция ийгиликтүү болушу үчүн кыргыз тилин кошумча окутууну камсыз кылуу сунушталат.

21. Эллис Б.Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”, 6-бет.

БИЛИМ БЕРҮҮ

14 респонденттин ичинен 2 гана (потенциалдуу репатрианттар) билимди шашылыш муктаждык деп аташкан. Алардын бири анын балдары бир кыйла кичүү курактагылар менен бир класста болот деп тынчсыздануусун билдирди:

5-6-класстарда окушу керек болгон балдарыбыз 2-3-класстын окуучулары менен бирге билим алууга туура келип калат. Мүмкүн болсо, мен алар үчүн кечки же сырттан окуунун болуусун каалайм, анткени 12-13 жаштагы балдар бир топ кичүү курактагы балдар менен чогуу отурганга абдан ыңгайсыз болушат. Алар рэкетчиликке дуушар болушу мүмкүн [же башка көйгөйлөргө туш болушат].

—Потенциалдуу репатриант, 2-респондент

“Жусан” миссиясынын алкагында Казакстан өкмөтү балдардын ден соолугуна, билимине жана негизги көндүмдөрүнө баа берүү үчүн атайын комиссия түзгөн. Алынган маалыматтардын негизинде ар бир бала үчүн жекече билим берүү пландары түзүлүп, андан ары педагогдорду жана тарбиячыларды тартуу менен жайкы лагерь аркылуу бекемдешкен. Натыйжада, репатриант балдардын көпчүлүгү бир жылдын ичинде эки жылдык мектеп программасын өздөштүрүп, жаш курагына ылайыктуу класстарга өтүштү.²²

Репатриант балдарды мектеп чөйрөсүнө интеграциялоонун дагы бир көйгөйү аралаш гендердик окутуу, музыканы үйрөтүү жана класста адамдын жүзүн тартуу болушу мүмкүн. ИШИМ(ИГИЛ) халифатында (анын ишмердүүлүгүнө Кыргыз Республикасында 2015-жылдагы соттун чечиминин негизинде тыюу салынган) балдарга мындай аракеттер “харам” болуп саналат жана алар үчүн катуу жаза каралган. Бул балдарды жазалоодон коркуу, тынчсыздануу сезимине алып келиши мүмкүн.²³

8-сунуш:

Казакстандын тажрыйбасын эске алганда, билим берүү системасына репатрианттарды интеграциялоо убакытты жана ресурстарды талап кылышы мүмкүн. Кыргыз Республикасында иштеп жаткан билим берүү системасы репатриант балдарга натыйжалуу колдоо көрсөтүү үчүн толук көлөмдө жардам бере албайт. Коомдук уюмдар репатриант балдардын билиминдеги ажырымды жоюуда мамлекеттик органдарга көмөк көрсөтүшү мүмкүн, бул акыры алардын андан аркы окуусуна, ошондой эле маданий интеграцияга жардам берет. Коомдук уюмдар жана социалдык багыттагы ишкерлер тарабынан колдоого алынган долбоорлор репатриант балдар арасында просоциалдык тармактарды түзүүгө жардам берет. Казакстандын тажрыйбасы көрсөткөндөй, мындай тармактар репатриант балдардын жаңы социалдык-маданий чөйрөгө ыңгайлашуусун жана интеграцияланышын тездетиши мүмкүн. Мындан тышкары, атайын онлайн окутуу платформалары оффлайн окутуу менен бирге кээ бир репатриант балдар үчүн натыйжалуу кошумча болушу мүмкүн.

22. Гүлназ Раздыкова, Ноа Такер ж.б.” төртүнчү жылы ‘Жусан’ операциясы: учурдагы жана келечектеги керектөөлөрдү түшүнүү жана канааттандыруу”, жарыяланбаган кол жазма, 4-бет.

23. Эллис Б.Хайди, Эмма Картели ж.б. “Эмоционалдык коопсуздук теориясынын объективи аркылуу ИШИМ көзөмөлдөгөн аймактардан кайтып келген балдардын муктаждыктарын түшүнүү: практика үчүн кесепеттер”, 6-бет.

ДИНИЙ КЕҢЕШ БЕРҮҮ

Белгилей кетчү нерсе, ата-энелердин же потенциалдуу репатрианттардын бири да диний кеңеш берүү зарылдыгын айткан эмес. Потенциалдуу репатрианттардын бири гана дин тутуу жана ишеним эркиндигине болгон укуктуу ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн уялчаактык менен сурады:

Динибизди биз каалагандай карманууга уруксат берилеби? Мисалы, биз кийгиз келген нерсени кийебизби?

—Потенциалдуу репатриант, 1-респондент

4 респонденттин ичинен 2 мамлекеттик кызматкер репатрианттарды реинтеграциялоо маселесинде Мукулмандар дин башкармалыгынын жана жалпы дин кызматкерлеринин ролун белгилешти:

...Бул жерде эстен чыгарбашыбыз керек болгон эң башкы нерсе - бизге Кыргыз Республикасынын жарандарын коомго кайтара ала турган дин кызматкерлеринин талыкпаган эмгеги керек.

—Мамлекеттик өкүл, 1-респондент

Казакстанда “Жусан” миссиясын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо боюнча иш-чаралардын алкагында репатриант аялдар диний кеңеш берүүнү анча маанилүү эмес муктаждык деп аташкан.²⁴ Катышуучулар “теңме – тең” консультациясына көбүрөөк артыкчылык беришти. Кайтып келген аялдардын бири айткандай: “Радикалдар сүйлөшүүгө муктаж жана алар өз ордунда болгондорго көбүрөөк ишенишет. Баарыбыз бир абалда, бир позицияда болчубуз. Баарыбыз бир китепти окудук. Бул ошол эле маалымат жөнүндө сүйлөшүү болушу керек. Алар менен бирге болгондорго көбүрөөк ишенишет. Аларга көбүрөөк ачык болушат. Мен муну өз тажрыйбамдан билем”.²⁵

9-сунуш:

Ата-энелер жана репатрианттар диний консультациянын зарылдыгын ачык айтпаса да, бийликтин көз карашы боюнча, анын мааниси реабилитация жана реинтеграция үчүн маанилүү. Мындай консультация репатрианттарга өздөрүнүн травматикалык тажрыйбаларын ишеним жана дин призмасы аркылуу кайра карап чыгууга, конструктивдүү дүйнө таанымды калыптандыруу жана аларга мамлекеттин светтик мүнөзүн, Кыргыз Республикасынын көп конфессиялуу коомундагы өзүнүн ордун туура кабыл алууга жардам берет. Башка мамлекеттердин тажрыйбасы көрсөткөндөй, “теңме – тең” принциби боюнча консультация берүү өзгөчө натыйжалуу болуп саналат. Бирок, бул үчүн бирдей консультанттардын тийиштүү даярдыгы, туруктуу колдоосу жана коштоосу зарыл.

24. Гүлназ Раздыкова, Ноа Такер ж. б. “төртүнчү жылы” Жусан “операциясы: учурдагы жана келечектеги керектөөлөрдү түшүнүү жана канааттандыруу”, 15-бет

25. Ошол эле жерде-10-бет

Кыргыз Республикасы Сириядан жана Ирактан өз жарандарын мекенине кайтаруу боюнча тайманбас, татаал чечими үчүн сый-урматка жана колдоого татыктуу. 2023-жылдын августуна карата Ирактагы пенитенциардык мекемелерден жана Сириянын түндүгүндөгү лагерлерден Кыргызстандын 233 жараны (49 аял жана 184 бала) кайтарылган. Сирия менен Ирактагы лагерлерде 150гө жакын аял жана 200 бала бар экени белгилүү болду. Балдарды репатриациялоо жана реабилитациялоо Кыргыз Республикасы үчүн гана эмес, эл аралык коомчулук үчүн да зор мааниге ээ. Балдар Сирия менен Ирактагы түрмөлөргө окшош лагерлерде чоңоюп, радикалдашууга, айрыкча өспүрүм курагында жана бойго жеткенде көбүрөөк дуушар болушат.²⁶ Кыргызстандын жарандарын жана алардын балдарын реинтеграциялоо жана реабилитациялоо процесси узакка созулушу мүмкүн. Бул иш жетиштүү каржылоону гана эмес, иш-аракеттерди жана ресурстарды натыйжалуу координациялоону талап кылат.

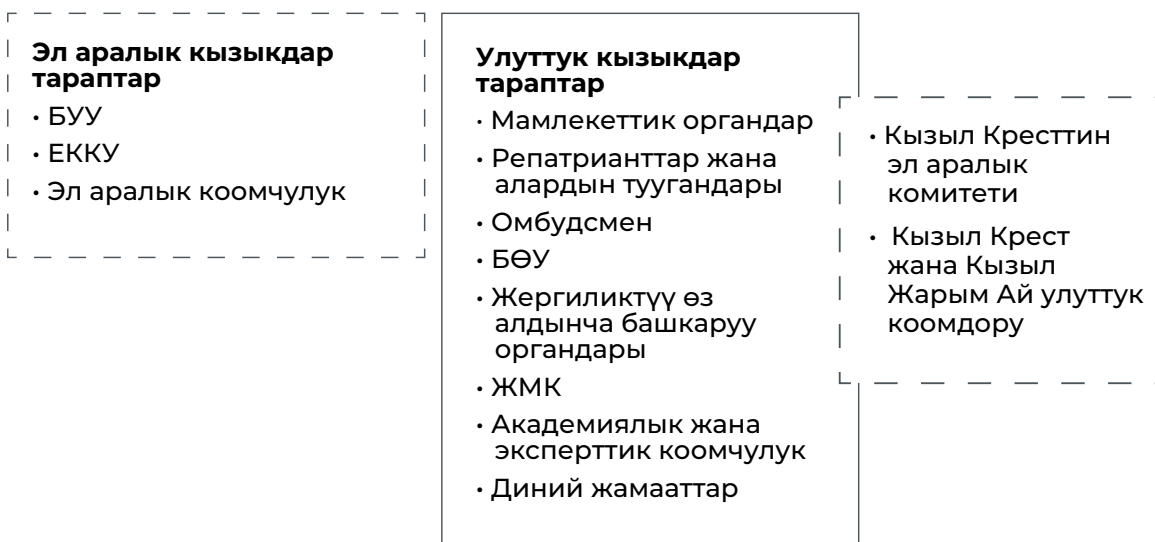
Бул отчетто ар кандай мамлекеттик жана мамлекеттик эмес түзүмдөрдүн күч-аракеттерин бириктирүүгө багытталган кластер аралык координациянын модели келтирилген. Максат - Ирак менен Сириядан кайтып келген аялдарга жана балдарга коомго интеграцияланууга жардам берүү. Бул модель байланыштын так каналдарын белгилейт жана индивидуалдык, институционалдык, маданий чен-өлчөмдөргө өзгөчө көңүл буруу менен кластерлердин ортосунда милдеттерди бөлүштүрөт. Бул механизмге катышуу ыктыярдуу болгону менен, ал КР бийлиги менен алдын ала талкуулоону жана арыз берүүнүн атайын жол-жобосун талап кылат. Реинтеграция жана реабилитация процесси натыйжалуу болушу үчүн, репатрианттардын жеке муктаждыктарына көңүл буруу өтө маанилүү. Изилдөөлөрдүн жүргүзүлүшүнө жараша Кыргыз Республикасы үчүн процесстин натыйжалуулугун камсыз кылуу менен жаңы кластерлерди киргизүү же учурдагыларын кеңейтүү жолу менен модель өркүндөтүлүшү мүмкүн. Бул отчеттун сунуштары Кыргызстандын жарандарын жана алардын балдарын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо боюнча узак мөөнөттүү күч-аракеттерди бекемдөөгө, ошондой эле зордук-зомбулук экстремизмге каршы аракеттенүү боюнча мамлекеттин, эл аралык уюмдардын жана өлкөнүн жарандык коомунун учурдагы демилгелерин күчөтүүгө багытталган.

26. Чарли Сэвидж: "ИШИМ согушкерлеринин балдары чөлдө лагерде чоңоюшат. Алар ким болушат?", Чи, 19-июль, 2022-жыл.

Интеркластердик сунуштар

Төмөндө келтирилген кластерлер аралык сунуштар Кыргыз Республикасында РР процессин системалуу жана натыйжалуу уюштуруу үчүн КР Өкмөтү, жарандык коом жана эл аралык коомчулук тарабынан кабыл алынышы мүмкүн болгон практикалык кадамдарды сунуштайт:

Институционалдык	Маданий	Индивидуалдык
 Маалыматтык колдоо	 Тил	 Өзгөчө медициналык муктаждыктар
 Юридикалык жардам	 Билим берүү	 Психологиялык муктаждыктар
 Коопсуздук	 Диний кеңеш берүү	 Социалдык-экономикалык мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү

2-Диаграмма: Кластердик сунуштар

КР Бийлиги үчүн:

- Эффективдүү кластерлер аралык координация координациялоочу роль (Координатордун ролу) ыйгарыла турган тиешелүү мамлекеттик орган аркылуу коммуникациялардын негизги түйүнүн түзүүнү талап кылат;
- Координациялоочу орган репатрианттар жөнүндө бардык керектүү маалыматтарды, анын ичинде алардын муктаждыктарын жана реабилитациялоо жана реинтеграциялоо демилгелерин чогултуу жана талдоо үчүн жооптуу болот;
- Координациялоочу орган онлайн-платформанын ишин колдойт, анда репатрианттар, анын ичинде алардын туугандары, ошондой эле жергиликтүү бийлик жана өз алдынча башкаруу органдарынын, коомдук уюмдардын, медиа жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү РРР боюнча бардык керектүү маалыматтарды ала алышат;

- Стратегиялык байланыш жана коомдук дипломатия. ТУИ изилдөөсү Кыргызстан үчүн коомдук дипломатиянын маанилүүлүгүн көрсөтөт. Зордук-зомбулук экстремизм факторлору эл аралык, региондук жана улуттук деңгээлдерде мусулман коомчулугунун арасында Кыргыз Республикасынын терс имиджин түзүү үчүн ар кандай себептерди колдоно тургандыгы аныкталган. Бул контекстте ата-энелер тарабынан айтылган кооптонуулар өзгөчө актуалдуу болуп, зордук-зомбулук экстремизм баяндарына каршы мүмкүн болгон чаралар жөнүндө түшүнүк берет. Зордук-зомбулук экстремизм топтору колдонгон баяндоолорду эске алганда, репатриант аялдарга карата жазалоочу чараларды жокко чыгаруу максатка ылайыктуу. Мындай аракеттер совет өкмөтү мусулмандарга зулумдук кылып жатат деп айыптаган ЗЭ идеологиясын кокустан тутандырышы мүмкүн. Боорукер позицияны кабыл алуу, мисалы, мунапыс берүү, бул баяндарга каршы туруп, КР бийлигин сыңдоо үчүн ЗЭ топтору колдонуп жаткан теологиялык негиздерди жокко чыгарышы мүмкүн ;
- Координациялоочу орган мониторинг, баалоо жана изилдөө максатында процесске катышкан кызыкдар тараптар берген маалыматтын негизинде маалымат базасын иштеп чыга алат. Маалыматтар базасында бөлүнгөн маалыматтар топтолот, алардын өзгөрмөлөрү кызыкдар тараптар менен тыгыз кеңешип, Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн PPP программаларына мониторинг жүргүзүү, баалоо жана иликтөө максаттары үчүн индикаторлор катары андан ары пайдалануу үчүн Координациялоочу орган тарабынан аныкталышы керек;
- КР Өкмөтү Борбордук Азия өлкөлөрүнүн арасында PPP маселелери боюнча кызматташуунун жана тажрыйба алмашуунун региондук механизмин түзүүнү демилгелей алат;
- Аймактык кызматташтыктын алкагында алынган тажрыйбанын негизинде КР бийлиги PPP маселелерин жөнгө салуучу КР ченемдик-укуктук базасын оптималдаштырууну ишке ашыра алат.

Мамлекеттик эмес кызыкдар тараптар үчүн:

- Улуттук мамлекеттик эмес кызыкдар тараптар PPP процесси жөнүндө маалыматтын жаңылануусуна көз салып, өздөрүнүн адистешүү чөйрөсүн жана пайда болгон муктаждыктарын эске алуу менен долбоорлорду жана программаларды иштеп чыга алышат;
- Кызыкдар тараптар тажрыйба жана мыкты практика алмашуу аркылуу кластерлер аралык координацияны бекемдей алышат;
- Улуттук мамлекеттик эмес кызыкдар тараптар Координатордун мониторингин, баалоосун жана окутуусун параллелдүү иш-чараларды өткөрүү менен толуктай алышат

Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай улуттук коомдору үчүн:

- Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай улуттук коомдору ата мекендик, чет өлкөлүк жана эл аралык донорлордун ресурстарын пайдалануу менен түздөн-түз гуманитардык жардам көрсөтө алышат.

Эл аралык жана чет өлкөлүк кызыкдар тараптар үчүн:

- Эл аралык жана чет өлкөлүк кызыкдар тараптар Кыргыз Республикасындагы PPP менен байланышкан кыйла актуалдуу муктаждыктарды колдоо үчүн Координациялоочу орган жана платформа менен кеңеше алышат.
- Эл аралык жана чет өлкөлүк кызыкдар тараптар регионалдык жана эл аралык тажрыйба жана PPP жаатындагы мыкты тажрыйбалар менен бөлүшүп, маалымат базасын иштеп чыгууга жардам бере алышат.

Авторлор: Джем Томас, Элайас Погани, Галина Авдар-Колодзинская, Айжан Бегимкулова, Алмаз Исманов, Алмаз Кулматов, Шүкүр Шерматов, Кубанычбек Абакиров, Манас Аманбаев, Акбар Исманов, Данияр Калматов, Александра Кирюшенкова

Редакторлор: Паям Фуруги, Атыркул Алишева

Рецензенттер: Ноа Такер, Эмил Насритдинов

Котормочулар: Нуриза Бегалиева, Гулзар Асылбекова, Чолпон Конокбай кызы

Мукабадагы сүрөт: Михаил Дудин

Графикалык дизайн: M&T&Co

Ирак менен Сириядан репатриацияланган Кыргыз Республикасынын жарандарын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо: Аналитикалык кат. – Бишкек: 2023. – 22 б.

Бул аналитикалык кат Кыргыз Республикасындагы репатриация, реабилитация жана реинтеграция маселелерине арналган изилдөөнүн натыйжаларына сереп салат. Документ АКШнын Мамлекеттик департаменти каржылаган зордук-зомбулукка жана экстремизмге каршы комплекстүү стратегиялык коммуникациялар программасынын алкагында Олбани Ассошиэйтс (Albany Associates), эл аралык байланыш тобу (ЭАБ) менен тыгыз кызматташтыкта Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясынын алдындагы Диний кырдаалды изилдөө борбору жана “Интерфейт Кансил” (IFC) коомдук бирикмеси тарабынан даярдалган. Бул документте айтылган пикирлер, тыянактар, корутундулар жана сунуштар авторлордун көз карашын билдирет жана АКШнын Мамлекеттик департаментинин көз карашын чагылдырбайт.

Олбани Ассошиэйтс, 2023